

INGLIZ HAMDA O‘ZBEK TILLARIDAGI STRESS VA TASHVISHNI IFODALOVCHI FRAZEOLOGIZMLAR VA ULARNING MADANIY FARQLARNI TAQQOSLASH

Saidova Zulfizar Xudoyberdiyevna

Ingliz tilshunosligi kafedrası dotsenti(PhD)

z.x.saidova@buxdu.uz

Ro’zmatova Gulasal G’ayratovna

Master student of Bukhara international university

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillarida stress hamda tashvish holatini ifodalovchi frazeologizmlarning semantik xususiyatlari, konseptual metaforalari va madaniy asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda ikki til materiallari qiyosiy-lingvokulturologik yondashuv asosida solishtiriladi. Olingan natijalar frazeologik birliklarning nafaqat til tizimidagi, balki madaniy dunyoqarashdagi farqlarni ham aks ettirishini ko‘rsatadi.*

Kalit so‘zlar: *frazeologizm, stress, tashvish, metafora, madaniy farq, lingvokulturologiya, ingliz tili, o‘zbek tili.*

Kirish

Zamonaviy kommunikatsiya jarayonida insonning ruhiy holatini ifodalovchi til birliklari – ayniqsa frazeologizmlar – muhim o‘rin tutadi. Stress, qo‘rquv, tashvish, xavotir kabi holatlar ko‘pincha ko‘chma ma’noli birliklar orqali ifodalanadi va ular madaniyatga xos tasavvurlarni o‘zida mujassam etadi. Ingliz va o‘zbek xalqlarining dunyoqarashi, psixologik tajribasi, ijtimoiy qadriyatlari turlicha bo‘lgani uchun stress va tashvish bilan bog‘liq frazeologizmlar ham turli yo‘sinda shakllangan. Shuning uchun bu birliklarning taqqoslamali tahlili nafaqat lingvistik, balki madaniy va psixologik jihatdan ham dolzarbdir.

Nazariy asoslar

Frazeologizmlar odatda metaforik xarakterga ega bo‘lib, kognitiv tilshunoslikda ular inson dunyoni qanday tasniflashini ko‘rsatib beruvchi konseptual modellar sifatida baholanadi (Lakoff va Johnson, 1980). Stress va tashvish holatlari ko‘pincha bosim (pressure), yuk (burden), jismoniy holsizlik, yorilish/buzilish kabi konseptual metaforalar orqali tasvirlanadi:

- Stress – bosim: *under pressure, under the gun* (inglizcha); *bosim ostida, ustidan yuk tushgandek* (o‘zbekcha).

- Tashvish – harakatdagi holat: *on edge, on pins and needles; ko‘ngli g‘ash, ko‘ngli bezovta.*

- Qo‘rquv – tana reaksiyasi: *my heart sank, to freeze up; eti jimirladi, qoni qotdi.*

Bu metaforalar madaniy kontekstga bog‘langan bo‘lib, har bir jamiyatda o‘ziga xos obrazlar orqali shakllangan.

1. Stress va bosim konsepti

Ingliz tilida:

- *under pressure* – bevosita jismoniy bosimdan kelib chiqqan metafora.
- *stretched thin* – kuchlarning cho‘zilib ketishi, haddan tashqari zo‘riqish.

- *at breaking point* – chidamlilik chegarasiga yetish.

O‘zbek tilida:

- *bosim ostida qolmoq*
- *boshiga balolar uyildi*
- *asabiga juda qattiq tegdi*
- *yuragi siqildi* – hissiy bosimning ichki organ orqali ifodasi.

Farq: Ingliz tilidagi stress metaforalari texnik, mexanik tasavvurlarga (*pressure, breaking point*) tayanadi.

O‘zbek tilidagi metaforalar esa ko‘proq tana, yurak, asab kabi biologik va emotsional obrazlarga suyanadi.

2. Tashvish va ichki bezovtalik

Ingliz tilida:

- *on edge* – keskinlik, hushyorlik holati.
- *on pins and needles* – igna-ters kuchaytirilgan metafora; bezovtalik.
- *have butterflies in one’s stomach* – yengil tashvish.

O‘zbek tilida:

- *ko‘ngli bezovta bo‘ldi*
- *ich-eti qovushmadi*
- *ko‘ngliga g‘ul g‘ula tushdi*
- *ichidan hovliqdi*

Farq: Ingliz tilida tashvish tana ichidagi noqulaylik orqali tasvirlansa (*stomach, nerves*), o‘zbek tilida ko‘ngil, ich-et, ruhiy muvozanat markaziy tushuncha sifatida aks etadi.

3. Qo‘rquv va shok

Ingliz tilida:

- *to freeze up* – muzlab qolmoq.
- *lose one’s nerve* – jur’atni yo‘qotish.
- *my heart skipped a beat* – yurak reaksiyasi.

O‘zbek tilida:

- *qoni qotdi*
- *eti jimirladi*
- *yuragi dukullab ketdi*
- *eshitib rangi o‘chdi*

Farq: Ingliz tilida fiziologik reaksiyalar yumshoq, metaforik shaklda beriladi. O‘zbek tilida qo‘rquv obrazlari kuchli, keskin somatik tasvirlar bilan ifodalanadi (*qon, rang, et*).

Madaniy asoslar va kognitiv farqlar

1. Ingliz madaniyati – individualistik va analitik. Stress mexanik jarayonlar, bosim va buzilish modeli orqali tasvirlanadi. *breaking point, overload, pressure cooker situation*

2. O‘zbek madaniyati – kollektiv va emotsional-kontseptual. Tashvish ko‘proq ko‘ngil, yurak, asab bilan bog‘liq: *yuragi siqildi, ko‘ngli g‘ash, ich-eti qovushmadi*.

3. Tabu va nozik mavzular. O‘zbek tilida og‘ir psixologik holatlar yumshatilgan, bilvosita ifodalanadi; ingliz tilida esa stress ochiq, bevosita aytiladi.

4. Somatik metaforalar ustunligi. O‘zbek tilida tana a‘zolari asosiy metafora manbai, ingliz tilida abstrakt tushunchalar (pressure, load, system).

Ingliz va o‘zbek tillarida stress va tashvishni ifodalovchi frazeologizmlar mazmunan o‘xshash bo‘lsa-da, ularning metaforik manbai va madaniy yuklamasi sezilarli darajada farq qiladi. Ingliz tilida texnik va mexanik metaforalar ustun bo‘lsa, o‘zbek tilida hissiy-tana metaforalari faol qo‘llanadi. Bu farqlar har ikki xalqning dunyoqarashi, psixologik tajribasi va madaniy qadriyatlarini aks ettiradi. Tadqiqot natijalari tarjima amaliyoti, lingvokulturologik tahlillar va til o‘qitish jarayonida muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
2. Kövecses, Z. (2000). *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Kövecses, Z. (2005). *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Barcelona, A. (Ed.). (2003). *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*. Berlin: Mouton de Gruyter.
5. Khudoyberdievna, S. Z. (2022). *The main features of translation of phraseology from english into uzbek. Scientific Impulse*, 1 (3), 523-526.
6. Khudoyberdievna, S. Z. (2021). English phraseology and its integration with terminology. *Academicia: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(2), 1618-1622.
7. Сайфуллаева Дилафруз Ахмадовна, Мирджанова Наргиза Норкуловна, Саидова Зулфизар Худойбердиевна РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ И ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ // Вестник науки и образования. 2020. №19-2 (97). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-professionalnyh-kompetentsiy-i-tvorcheskih-sposobnostey-studentov-vysshih-uchebnyh-zavedeniy> (дата обращения: 29.11.2025).
8. Khudoyberdievna, S. Z. (2021). *English phraseology and its integration with terminology. Academicia: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11 (2), 1618-1622.
9. Saidova, Z. (2023). Definition of Idioms in Modern Phraseology. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 29, 29.
10. Saidova Zulfizar Khudoyberdievna Model training method: classes in the form of buseness games, lessons such as lesson-court, lesson auction, lesson-press Conference // Достижения науки и образования. 2018. №5 (27). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/model-training-method-classes-in-the-form-of-busenness->

games-lessons-such-as-lesson-court-lesson-auction-lesson-press-conference (дата обращения:
29.11.2025).